

SCHÖFFLER's betoog doet op merkwaardige wijze zien, wat men met statistiek al kan bestaan; maar hij maakt ook den indruk, zeer vrij met zijn materiaal om te gaan. Kritiek zou er overvloedig zijn te oefenen op zijn beweringen, in het klein en in het groot; maar daarom is het mij nu niet te doen. Zijn eigen verdediging op het einde tegen het mogelijk verwijt, te veel milieu theoretisch, en te weinig „geisteswissenschaftlich” te werk te zijn gegaan, verraaft reeds een zwak; maar het is niet het eenige.

Gij vraagt nog: hoe doet hij met MILTON? Zijn geval weerspreekt niets, want hij *was* geen puritein. Het bevestigt de theorie, want hij heeft geweigerd, predikant te worden. Hoe hij de scheidslijn trekt tusschen geestelijke en wereldsche literatuur? Dat is niet duidelijk; wel blijkt, dat aan den eenen kant roman en tooneel de groote hoofdzaak zijn, met de statistisch-eenvoudige, maar historisch ontoelaatbare verwaarloozing van het onderscheid van drama en schouwburg, en van roman vóór en na 1700. Dat bovendien heel de strenge scheiding van wereldsch en geestelijk voor deze eeuwen verkeerd is, omdat de dichters zelf ze niet kenden, had iedere christelijk-europeesche literatuur hem kunnen leeren.

Eén deugd heeft naar mijn gevoelen het boek: dat het zooveel aandacht wijdde aan het publiek, aan de ontvangers der kunst. Had SCHÖFFLER hierop verder doorgedacht, misschien hadden zich heel andere perspectieven voor hem geopend: ook dát volk had behoefte aan schoonheid; en vond er ergens bevrediging voor.

WALTER SCHIRMER vulde de studie van SCHÖFFLER, die het toch in hoofdzaak over de 18de eeuw had, aan, door de verhouding uiteen te zetten van Oudheid, Renaissance en Puritanisme in het Engeland der 16de en 17de eeuw³⁴). Ook hij staat onder invloed van TROELTSCH, maar zijn werk draagt veel meer den stempel: *geisteswissenschaftlich* en *weltanschaulich*. Overigens geeft hij in aesthetisch apriorisme SCHÖFFLER niets toe; integendeel, in minachting voor het puritanisme overtreft hij dezen nog.

De oudheid maakte altijd een groote uitzondering, had SCHÖFFLER zonder meer geconstateerd: dáár was vrije toegang. SCHIRMER geeft dat ten deele toe, maar tracht anderzijds aan te toonen, dat voor de schrijvers zelf daar een zwaar probleem lag: voor de humanisten en humanistisch gevormden namelijk. Eerst was daar al de kwestie der mythologie. Lang zocht men zich te redden met een of andere dubbele beteekenis, of men sloot compromissen tusschen heidensche en christelijke vormen. Maar MILTON verwierp haar ten slotte geheel; in zijn *Herwonnen Paradijs* gebruikt hij alleen bijbelsche beelden en voorbeelden. Ofschoon hij het einde der onduldbare vermenging van twee heterogene „cultuurwerelden” goedkeurt, betreurt SCHIRMER toch, dat zoo de mogelijkheid ééner aan de antieken wezenlijk verwante literatuur voor langen tijd wegviel. Hoe dicht renaissance en hervorming bij elkaar lagen, bewijst hem de vertaler van OVIDIUS, tevens die van CALVIJN's preeken; bewijzen ook SIDNEY en SPENSER; en de algemeene eerbied voor DU BARTAS. Ook zijn de Engelsche humanisten van den aanvang af puritanistisch gezind, en zij gaan steeds verder